

ANATOLİ ALEKSİN

POVESTLƏR

**Gənclik
Bakı 1983**

BEŞİNCİ SIRADA ÜÇÜNCÜ

1

Çox eşitmişdim ki, nəvə övladdan şirin olur. Eşitsəm də inanmırdım... Amma, sən demə, doğrudan da belə imiş. Bəlkə ona görə ki, nəvələr dünyaya gec gəlirlər—biz ölümdən çox, xəstələnməkdən çox tək qalmaqdan qorxmağa başlayanda.

Liza məhz belə bir dövrdə dünyaya gəldi: yaşımlı altmışı haqlayanda. Oğlum Volodya ilə arvadı Klava əvvəlcədən bildirmişdilər: bu cür cəsarətli addım atmağa ona görə ürək eləyirik ki, sən varsan. Yoxsa heç birinin cəsarəti çatmazdı. Lizanı evə gətirən kimi Volodya da, Klava da demişdilər ki, onun taleyi üçün bütün məsuliyyət mənim üzərimə düşür. Üstəlik ona görə ki, otuz beş il məktəbdə işləmişdim. Volodya demişdi:

— Bizlərdən heç kəs lap birinci gündən müəllim əlinə düşməyib!

Klava ərinin fikrinə şərik çıxmışdı.

Lizanın bir yaşı tamam olanda Volodya ilə Klava qazıntı yerinə getdilər: haradasa təpə altında qədim qəbirlər tapılmışdı. Onların peşəsi gələcəyə yox, keçmişə aid idi: hər ikisi arxeologiya ilə məşğul olurdu. Elə bir də buna görə Lizaya məhz mən baxmalı idim.

Başa düşürdüm ki, mənim nəvəm öz yaşlılarının hamısından qabaq danışmalıdır, bütün uşaqlardan qabaq kitab oxumağı öyrənməlidir, özünü əhatə edən dünyanı başqalarından qabaq dərk etməlidir... Çünki oğlum eyhamla demişdi ki, pensiyaya çıxma bilərəm, pedaqoji təcrübəmsə yox. Klava ərinin fikrinə şərik çıxmışdı. Onlar əmin idilər ki, bu, çox böyük, otuz beş illik təcrübə zavallı Lizaya tətbiq ediləcək və heyrətamiz nəticələr verəcəkdir.

Amma daş qayaya rast gəldi—mənim təcrübəm onun xarakteri ilə toqquşdu...

Nəvəmin möhkəm xarakteri olduğunu dərhal başa düşmüşdüm: demək olar, qətiyyətlə ağlamırdı. Bir yeri ağrısa da, altını islatsa da. Siqnal vermirdi! Bu səbəbdən də xeyl çətinlik ortaya çıxırdı.

Nəvəm üç yaş yarımına çatanda başa salıb dedim Liza adı tam deyil, adı tam şəkildə təntənəli və dəbdəbəli səslənir: Yelizaveta. O vaxtdan bəri Liza deyəndə özünü eşitməməzliyə vururdu. Cavab vermirdi—vəssalam. Ha istəyirdim inandırım ki, balaca uşağı uzun Yelizaveta adı ilə çağırmaq qeyri-təbiidir, adamlar onu ələ salarlar, xeyri olmurdu.

— Qoy nə bilirlər, eləsinlər,—dedi.

Onda bildirdim ki, bu cür ad atanın adı ilə bir deyilməlidir, başqa cür olmaz, çünki ancaq çarıçanın adını deyirdilər. Həmin vaxtdan bəri Liza çarıça Yelizaveta adı aldı. Mən də məqbərə və qəbirlər olan yerdən zəng vuran ata-anasına bildirirdim: «Yelizaveta yatır... Yelizaveta qarşokda oturub...»

Nəvəm həyatında ilk qələbə qazandı.

Vaxtilə ədəbiyyatdan və rus dilindən dərs dediyim, üstəlik rəhbəri olduğum siniflərin fotosəkilləri otağımdakı stolun üzərində asılmışdı. Şəkillərdə ön sıradakılar döşəmədə dirsəklənmişdilər, ikinci sıradakılar əyləşmişdilər, üçüncü və dördüncü sıradakılar, bir qayda olaraq ayaq üstə dayanmışdılar. Uzananların, əyləşənlərin, ayaq üstə duranların sifətlərinin ifadəsi uşaq ifadəsi deyildi. Baxışlarda gərginlik duyulurdu. Bəlkə də, müəllimlər burada olduqlarına görə onlar həmişə ikinci sıranın ortasında əyləşirdilər.

Yelizaveta barmağını fotosəkilləri üzərində gəzdirir və hey soruşurdu: «Bu kimdir? Bəs bu kimdir?...»

Sklerozun əsas xüsusiyyəti çoxdankı hadisələri yadda saxlamaq və bu yaxınlarda baş verənləri unutmamaq olduğuna görə keçmiş şagirdlərin adlarını və fəmilialarını əlüstü deyirdim.

Ancaq bir fotosəkildə beş sıra vardı... Qara-ağ şəkildə adi sarışın kimi görünən kürən oğlan başqalarından fərqli olaraq gülümsünürdü. O, beşinci sırada soldan üçüncü dayanmışdı.

Nəvəmə çoxdan demişdim ki, bu oğlan Vanya Belovdu, yanında isə atası durub. Həmin gün Vanya mərc gəlmişdi ki, bir-birinin üstünə qoyulmuş stulda özünü saxlaya biləcək, yıxılmayacaq. Şəkillərin heç birində olmayan beşinci sıra bu cür düzəldilmişdi.

Yelizavetanın atası da öz dostu kimi stula dırmaşmışdı, amma zorla dayanırdı. Anadangəlmə axsadığına görə belə vəziyyətdə durub dayanmaq onun üçün xüsusilə çətin idi. Həmişə başqalarından yuxarıda durmağa can atan Senya Qolubkin az qalırdı stuldan yığıla.

Vanya Belov isə gülümsünürdü. O, başıma oyun açardı. Dəcəllikləri haqqında Yelizavetaya danışardım ki, qız ömründə bu cür hərəkətlərə yol verməsin.

Bir dəfə Vanya Belov bütün küçənin gözü qabağında üçüncü mərtəbənin taxtapuşu ilə irəliləyərək bizim sinfin pəncərəsinə çatıb dedi: «Gəlmək olar?» Həmin gün direktor məndən soruşdu:

— Belə də iş olar?

— Vanya Belovdur də...—deyə cavab verdim.

Bir dəfə də aclıq elan etdi... Ağına gəlmişdi ki, şagirdlərindən birinə nahaqdan iki yazmışam. Tənəffüsdə mənə yaxınlaşıb astadan dedi:

— Vera Matveyevna, siz bizdən tapşırmadığınız dərsi sorşurdunuz.

— Axı, tapşırdığımı da... əməlli-başlı bilmirdi.

— Əməlli-başlı? Bəlkə də... Amma buna görə iki verməzlər, axı.

— «İki» sinif jurnalına yazılıb, vəssalam!

— Axı, onu düzəltmək olar.

— Olmaz!

— Siz hökmən düzəltməlisiniz!

— Heç bir vaxt...

— Üzr istəyirəm, Vera Matveyevna, mən etirazımı bildirəcəyəm.

— Nə yolla?

— Aclıq elan edəcəyəm! Gülümsünüb əlimi yellədim.

Amma o, həmin gün bufetdə görünmədi. Soruşub öyrəndim: getməmişdi. Ertəsi gün də belə oldu... Qəsdən laqeydlə soruşdum:

- Heç nə yemirsən?
- Heç nə yemirəm—deyə cavab verdi.
- Hələ çoxmu... ac qalacaqsan?
- Siz ikini düzəldənəcən.—Sonra yan-yörəsinə baxıb astadan əlavə etdi:—

Qorxmayın, bundan heç kəsin xəbəri yoxdur. Yoxsa məktəbin bufetini bağlayarlar!

Axşam Vanyagilə getdim.

Belovlar məktəbin yanında, küçənin o tərəfində yaşayırlar.

Xoşbəxtlikdən, Vanya özü evdə yox idi. Mehriban, utancaq atası, anası bərk təşvişə düşdülər. Onlarda nə Vanya qətiyyəti vardı, nə də Vanya dəəcəlliyi.

- Nəsə olub?—deyə anası əlini ürəyinin üstünə qoyub soruşdu.—Başına... bir iş gəlib?

- Narahat olmayın.

- Necə narahat olmayaq? Aman-zaman bir uşağımız.

Otaqda ən rahat yer stol üçün ayrılmışdı. Vanyanın portfeli (görən kimi tanıdım), dəftər-kitabı stolun üstündə idi. Divarda dərs cədvəli asılmışdı. Bir də beşinci sıradakı üçüncü yerdə durduğu fotosəkli.

- Narahat olmayın,—dedim,—Yaxşı oxuyur. Riyaziyyat olimpiadasına gedəcək!

Ana səsləndi:

- Şükür allaha!

Ürəklənib soruşdum:

- Deyin görüm, o, bir şey... yeyir?

- Yeməkdən qalıb...—deyə Vanyanın anası qorxa-qorxa cavab verdi,—Dilinə sudan başqa bir şey vurmur... heç çörək də yemir. Dedim: «Bəlkə qarnın ağrıyır?» Bildirdi ki, hım yoxdur!» İki gündür ki, iştahası kəsib...

«Belə getsə mənim axırıma çıxacaq!»—deyə fikirləşdim. Ertəsi gün Vanyanın gözü qabağında həmin şagirdin ikisini düzəldib üç elədim.

Bu çoxdankı hadisəni altı yaşlı Yelizavetaya danışıb qurtarandan sonra o soruşdu:

- Niyə? Qorxurdun ki, Vanya ölər?

- Həmin şagirdin ikisini düzəldib üç elədim,—deyə təkrar etdim. Amma Yelizavetaya demədim ki, bu şagird onun atası idi.

Bəli, Volodya mənim sinfimdə oxuyurdu. İş_belə gətirmişdi... Direktor məhz 6-cı «V» sinfinin rəhbəri olmağım üçün məni dilə tutarkən demişdi:

—Boyun qaçırmayın! Köhnə fikirlərdən əl çəkin. Sizin obyektivliyinizə kim şübhə eləyər?

Razılıq vermişdim. Sonra da direktorun dediyinə görə heç kəsin şübhə altına ala bilmədiyini həmin obyektivliyimi üç il sərəsər sübut etməyə çalışmışdım. Özüm də bilmədən bu, mənim əsas pedaqoji vəzifələrimdən birinə çevrilmişdi. Dəridən-qabıqdan çıxırdım... Hamı görməliydi ki, öz oğlumun nazı ilə oynamıram, təqsirindən keçmirəm, ona tələbkəram. Volodyanın bütün bunlara necə dözdüyünü indi də ağıma gətirə bilmirəm.

Pedaqogikaya dair heç bir kitabda deyilmir ki, düz gözlərinin qabağında, pəncərənin yanındakı birinci partada öz oğlu əyləşən müəllim necə hərəkət etməlidir. Valodya son sıradakı partada əyləşməyi xoşladığına görə birinci sırada əyləşdirilmişdi.

Ən səciyyəvi qrammatik səhvləri və məna səhvlərini bütün məhz onun inşalarından misallar gətirməklə izah edirdim. Lövhənin qabağında həddindən çox saxlayırdım, Kudryavtsev adlandırırırdım, halbuki o biri uşaqların sadəcə olaraq adlarını deyirdim.

Belə çıxırdı ki, onu başqalarından hər halda ayırırdım. Mənfi mənada...

Valodyaya ədəbiyyat dərslərinə yalnız parlaq şəkildə cavab verməyə məcbur idi. Lakin bir dəfə dərindən axsadığını hiss edərək məktəbdə keçilməyən mövzuya dair fitnəkar sual vermişdim. Volodya dinməmişdi. Mən də ona, yaxud daha doğrusu, bütün sinfə ucadan bildirmişdim:

-İki, Kudryavtsev!...

Vanya Belov o zaman aclıq elan etmişdi.

- Heç vaxt unutma ki, sən mənim oğlumsan!—deyə Volodya beyninə yeritməyə çalışırdım. —Məni düz başa düş...

O, unutmur, başa düşür və incimirdi. Lakin Vanya Belov başa düşmək istəmirdi! Şagirdim-oğlum ilə qarşılıqlı münasibətlər planıma müdaxilə edirdi. Və hər şeyi uçurub dağıdırdı.

Volodyaya deyirdim ki, tarixlə və qədim saxsı parçaları ilə məşğul olmaqla kifayətlənməməlidir. Təlqin edirdim ki, riyaziyyat üzrə kontrol dərslərində başqalarından kömək ummağa şparqalkadan köçürməyə qətiyyənl ixtiyarı yoxdur. Vanya Belov isə oğluma sübut etməyə çalışırdı ki, riyaziyyat ona ömründə gərək olmayacaq, bununla belə kontrol dərslərində riyaziyyatdan öz köməyini əsirgəmirdi.

Valodyanı inandırmaq istəyirdim ki, dəqiq elmlər hər kəs üçün zəruri olan beyin gimnastikasıdır. Amma Vanya məndən sonar bildirirdi ki, normal adamlar gimnastika ilə hər gün çoxu iyirmi dəqiqə məşğul olurlar. Məktəbdə isə dərslərdən, imtahanlardan baş açılmaz. Bunun harası gimnastika oldu?

Bilirdim ki, oğlumla mənim qarşılıqlı münasibətlərimi Vanyadan başqa daha bir adam izləyir—Senya Qolubkin. Elə adamlar var ki, əyninizdə təzə paltar görəndə «mübarək» kəlməsini dillərinə gətirmirlər, «hey bəzənib-düzənirsiniz... hey bəzənib-düzənirsiniz!» deyirlər. Məzuniyyətdən qayıtdığınızdan xəbər tutanda başlarını tərpedirlər: «Hey dincəirsiniz... hey dincəirsiniz!» Sizi gümrəh görəndə köks ötürərlər: «gündən-günə gözəlləşirsiniz!..» Senya Qolubkinə göz qoyduqca bu cür adamlar yadıma düşürdü. O, başqasının müvəffəqiyyətlərini dərd eləyib ürəyinə salırdı. Hər yerdə gözünə başqaları üçün faydalı və güzəştli şərait yaradıldığı görünürdü. Kimsə xəstələnəndə Senka deyirdi: «Məsələ aydınlıdır... Könlünə dincəlmək düşüb!». Ev inşasına görə kimsə beş alanda soruşurdu: «Hə, necə olub? Anacığınızla, atacığınızın zəhmət çəkiblər?»

Müəyyən bir fikri dəqiq şəkildə bildirmək Senkanın başının daşı idi. Bu cür əzab-əziyyət çəkdiyinə görə ədəbiyyatdan, üstəlik məndən zəhləsi gedirdi.

Uşaqlar Qolubkinə Qarğa deyirdilər: sanki sinfin üzərində uçurdu, hər şeyə göz qoyur, hamıdan nədənsə şübhələnirdi.

Məndən şübhələnirdi ki, oğlumun tərəfini saxlayıram.

Volodya axsaya-axsaya lövhəyə tərəf gedəndə Qolubkin ona şübhə dolu nəzər salırdı: görəsən, hiyləgərlik eləmir ki? Ona birtəhər güzəşt olunacaqmı?

Vanya ilə Senka qədər bir-birinə oxşamayan iki adam tapmaq çətin idi. Amma hər ikisi onsuz da qara olan günümü göy əskiyə düyünləmişdi.

Öz sinfimi xeyirxahlıq yoluna çağıranda Senkanın gözlərində Volodyanın bu yolda sürüşüb yıxılmaq arzusunu görürdüm. Belə olardisa, Senka çoxdan bəri ürəyində gəzdirdiyi cümləni deyə bilərdi: “Əvvəlcə oğlunuzu tərbiyə edin!..”

Elə özüm də hər şeydən çox ondan qorxurdum ki, Volodyanın müəyyən bir hərəkəti mənim sözlərimə və tapşırıqlarıma zidd gəlsin. Amma dəridən-qabıqdan çıxmağıma baxmayaraq belə bir hadisə baş verdi.

8-ci «V» sinfində riyaziyyat üzrə kontrol dərsi yaxınlaşırdı. Mənim Volodyam üçün mürəkkəb həndəsə məsələsini həll etmək Senya Qolubkinin povestlə roman arasındakı fərqi başa düşməsi kimi bir iş idi.

Həmin səhər məktəbə getməyə hazırlaşarkən Volodya Allaha yalvarırdı ki, riyaziyyat müəlliməsinin başına bir iş gəlsin. Mən, əlbəttə, ona dedim ki, belə fikrə düşmək vəhşilikdir.

— Kaş bir yerdə ilişib on beş dəqiqə gecikəydi. Şəhərdə azmı hadisə olur! Sonra da yazmağa vaxt qalmaz...

— Axı, dərslərini öyrənirdin?

— Öyrəndim-öyrənmədim, köməyi olmur!

Riyaziyyat müəlliməsi məktəbimizdə özünün zahiri görkəminə hədsiz dərəcədə əhəmiyyət verən bir neçə müəllimdən biri idi. Müəllimlər otağından hamının çıxmağını gözləyərək, gözünün qabağında özünə sığal verir, sifətinə, saçına sonuncu dəfə hərtərəfli baxış keçirirdi. Yalnız hər şeyin öz qaydasında olduğunu yəqin edəndən sonra yuxarı sinif şagirdləri ilə görüşə gedirdi.

Həmin səhər də müəllimlər otağındakı stolun üstündən sinif jurnalının götürülməsini səbirlə gözləyib güzgüyə yaxınlaşmışdı...Elə bu zaman qapını bağlamışdılar. Dəhliz tərəfdən açıb burmuşdular, beləliklə Volodya arzusuna çatmışdı: riyaziyyat müəlliməsi otaqda qalmışdı.

Təqribən iyirmi dəqiqədən sonra dəhlizi süpürməyə gələn xidmətçi qadın içəridən qapının astaca taqqıldadığını eşitmişdi; riyaziyyat müəlliməsi hay-küy qaldırmağı xoşlamırdı.

Kontrol yazı dərsi pozulmuşdu.

Başa düşdüm ki, Senka Qolubkinin gözlədiyi an gəlib çatıb!

Riyaziyyat müəlliməsi bu «işin» araşdırılmasında iştirak etmək istəmədi. Yaraşlıq qadın olduğuna görə müdafiəyə ehtiyacı yox idi. Üstəlik, özünə dəhşətli vəziyyətə düşməyi rəva bilərdi, amma gülünc vəziyyətə yox. Burada isə yəqin ki, gülüb ələ salacaqdılar.

— Kudryavtsevdən xahiş edirəm desin ki, nə cürətlə belə bir iş tutub.—Mən bu sözləri deyib Senya Qolubkinin gözlərinə baxdım.

Gözlərində sevinc yox, çaşqınlıq duyulurdu: bir halda ki, oğlumu özüm təqsirləndirirəm, onda məni nədə təqsirləndirə biləcək?

Lakin qəfildən arxa partadan Vanya Belovun səsi ucaldı:

— Bunun Volodya Kudryavtsevə nə dəxli var? Axı, qapını mən bağlamışam.

Mat qaldım:

— Sən... riyaziyyatdan kontrol işindən qorxurdun?

— Kollektivçilik hissi güc gəldi!—deyə Vanya Belov cavab verib əyləşdi.

Senka Qolubkinin gözlərində məyusluq və qüسسə ifadəsi görünürdü.

Özümü itirdim.

— Vanya, sən... İrina Qriqoryevnadan üzr istəməlisən.

— Axı, qapını bağlayanda qışqırmışdım: «Xahiş edirəm bağışlayasınız!»

— Eşitməyib. Bir də indi zarafat eləməyə halım yoxdur!

— Mənim də,—deyə Vanya Belov bildirdi.

— Üzr istə... Mümkün qədər tez! Təklidə...—Riyaziyyat müəlliməsi bu cür tamaşaların iştirakçısı olmağı xoşlamırdı. Yenə də Senya Qolubkinə baxa-baxa dedim:—Belov bu işi kimin xətrinə edibsə, ona da ayıb olsun!

Məktəb direktoru məni yanına çağırırdı:

— Yenə də Vanya Belov?

— Yenə də. Amma digər tərəfdən...

— Tədbir görmək vaxtıdır!

— Vaxtıdır,—deyə cavab verdim.

Dərs ili qurtaran kimi Volodya ilə birlikdə başqa məktəbə keçdik. Məktəb evimizdən uzaq idi... Eləcə də Vanya Belovdan!

Bir ildən sonra isə iş elə gətirdi ki, ümumiyyətlə, şəhərin başqa tərəfinə köçdük. Əvvəllər elə güman edirdim ki, bəşəriyyətin vaxtilə mənim də mənsub olduğum «gözəl yarısı» zəngin yumor hissindən məhrumdur. Amma nəvəm Yelizaveta bu nöqteyi-nəzəri hey təkzib edirdi.

Qez-tez yalvarıb dilə tuturdu ki, Vanya Belovun köhnə dəcəllikləri haqqında danışım. Bu dəcəlliklər illər keçəndən sonra da bir pedaqoq kimi məni mat qoyurdu. Yelizaveta isə qulaq asıb gülməkdən uğunurdu, ayaq üstə dura bilməyib divana yığılırdı.

Yaşılardan kiminsə hörmətsizliklə dediyi “Bəri bax!..” ifadəsi ağzına düşmüşdü. Demək olar, hər cümləsini bu ifadədən başlayırdı.

Qabaqcadan divana uzanaraq deyirdi:

— Bəri bax! Elə birbaş pəncərədə göründü? Elə belə də dedi «Gəlmək olar?»

— Belə də dedi... Amma üçüncü mərtəbədən yığılsaydı, nələr olacağını ağlına da gətirmirdi. Ümumiyyətlə, heç nəyi fikirləşmirdi.

— Necə yəni fikirləşmirdi? Axı, taxtapuşla gedib pəncərədə görünməsini fikirləşib tapmışdı!

Altı yaşı olsa da, Yelizaveta məntiqi düşünürdü.

— Ona cavabdeh olanlar yadına da düşmürdü,—deyə izah edirdim.—Ancaq özünü fikirləşirdi. Bir də öz dəcəlliklərini.

Ancaq Vanyanın bir hoqqabazlığı barəsində Yelizavetaya heç nə deməmişdim. Nəinki təkcə ona, başqalarına da. Zənnimcə, ən böyük hoqqabazlığı idi.

Uşaqlar tələb edirlər ki, xoşladıkları kitabı onlara dönə-dönə oxuyasan, istədikləri nağılları hey danışasan. Yelizavetaya isə Vanya Belovun oyunları haqqındakı söhbətə qulaq asmaq ləzzət verirdi.

Bir dəfə bizdə qonaqlıq idi. Volodya sağlıq demək üçün ayağa qalxanda qədim şkafın qapısı yavaş-yavaş açıldı, paltarların içindən naftalin iyi verən Yelizaveta göründü. Matı-qutu qurumuş qonaqlara baxaraq dedi:

— Gəlmək olarmı?

İstəyimə çatmışdım: qız Vanya Belova vurulmuşdu!

Halbuki hələ doğulmazdan əvvəl Vanya ilə tanış olmuşdu. Belədir ki, var... Yelizaveta gözlədiyimiz gündən iki həftə qabaq dünyaya gəlmişdi. Atasının ad günündə. Volodyanın dostları öz aralarında şərtləşibləmiş kimi, eyni zarafatla deyirdilər: «Kaş qadınların hamısı öz ərlərinə bu cür hədiyyə verəydi!», «Bir gündə iki adamın anadan olması əladır! Qənaət nöqtəyi-nəzərindən...»

Çağının saçının qara olduğunu görüb yaman sevinmişdi.

— Ailə şərəfimizdir!—deyə səslənmişdim,—Qız qarasaç olacaq.

Qız isə cavabında yarım il gözləyib saçını saraltmışdı.

Orqanizminin qəribə və çox qorxulu xüsusiyyəti vardı: dərman götürmürdü.

Yelizavetanın bədəni aspirin həbindən səpəndə həkim demişdi:

— Allergiyadır. Bundan da bədtər ola bilərdi... Bədəni şişərdi. Gözləri, sifəti...

Adamların hamısı dərmanın təsiri ilə müalicə olunurdu Yelizaveta isə xəstələnirdi!

Qızda o qədər parlaq fərdi keyfiyyət vardı ki, Volodya və Klava ilə sözləşib onları kollektivin köməyi ilə zəiflətmək qərarına gəldik. Ata-anası əvvəlki kimi yenə də məni pedaqoji təcrübəmə bel bağlasalar da Yelizavetanı uşaq bağçasına verdik.

İlk zamanlar tərbiyəçilər də, rəfiqələri də onu bütöv adı ilə çağırmaqdan boyun qaçırırdılar. Lakin hamının qız uşağı imiş kimi Alyona çağırdığı bağça müdiriəsi dedi ki, uzun ad adamın qarşısında böyük vəzifələr qoyur, məsuliyyət hissi yaradır. Beləliklə, Yelizaveta öz taxtında qaldı.

Bir dəfə uşaq bağçasından qayıdıandan sonra o, şam yeməyindən imtina etdi.

Soruşdum:

— Toxsan?

— Nahar da eləməmişəm, —dedi.

— Qarnın ağrıyır?—deyə təşvişə düşdüm.

Xəstələmə bilməzdi: bədəni dərman götürmürdü.

- Sapsağlamam... Amma ac qalırım!
- Sən?!
- Bir qız da.
- Aclıq elan etmişiniz?
- Bu gün səhər.

Başa düşdüm: Vanya Belov ailəmizdən adlayaraq uşaq bağçasına da gedib çıxmışdı.

- Bəs aclıq elan etmənizə səbəb nədir?
- Alyona bizdən gedir.

Gözəl qadınlardan həmişə xoşum gəlib. İstedadla yaradılmış sənət əsərləri kimi xoşlamışam. Amma uşaq bağçasının müdirəsi birdəfəlik yaradılan sənət əsəri deyildi. Özünün heyrətamiz incəliyini və zərifliyini bircə an da itirməyən bu qadın vəziyyətdən asılı olaraq dəyişə bilirdi. Uşaqların üstünə heç vaxt çığmırdı: alınma uşaqları sevmək yazılmışdı. Ata-anaları isə bəzən danlayırdı. Onun bir sözünü iki eləmərdilər. Xüsusilə atalar... Onlar, ümumiyyətlə, məktəbəqədər tərbiyə problemlərinə böyük maraq göstərməyə başlamışdılar. Evdə isə uşaqları səhərlər bağçaya aparmaq və axşam geri gətirmək ixtiyarının atalara verilməsi uğrunda mübarizə edirdilər. Alyonanın başının üstünü buludlar almışdı...

Analardan birinin ağına gəlmişdi ki, Alyona uşaq bağçasına «təsadüfən» düşüb. Onu mədəniyyət evindəki yolka bayramından sonra müdir vəzifəsinə dəvət etmişdilər. Şaxta baba həmin gün xəstələnmişdi. Qiyabi oxuyan və kütləvi əyləncə təşkilatçısı işini görən Alyona uşaqlara radikulit, xəstəliyinin əzib yorğan-döşəyə saldığı zavallı Baba haqqında elə həyəcanla danışmışdı ki, çoxları ağlamışdı.

Alyona sonradan demişdi:

- Onlar ağlamağı bacarmalıdırlar... Təkcə dizlərinin dərisi sıyrılanda yox. Həm də bir başqasının dizi ağrıtanda.

Alyonanın təklifi ilə uşaqlar Şaxta babaya məktub yazmışdılar. Sonra yolka bayramına gələnlərin hamısını əyləndirmişdi.

Volodya ilə Klavanın işlədikləri elmi-tədqiqat institutu yerli komitəsinin sədri Alyonaya diqqət yetirmişdi. Beli əyilmiş, köhnə dəbli pensne taxan, yeni

mahnıların hamısını əzbər bilən və birinci dərəcəli idmançı səviyyəsində şahmat oynayan qadın idi. Alyonanı uşaq bağçasına o, dəvət etmişdi.

Sonradan məlum oldu ki, yerli komitənin sədri şahmat taxtası arxasında mübarizə aparmaqla yanaşı, uşaq bağçasındakı yığıncaqda da cəsarətlidir. Analar möhkəm hücumu keçmişdilər.

— Kütləvi oyunlar təşkilatçısıdır!—Biri belə deyirdi.

— Uşaqların həyatı yolka bayramı deyil. Onları tərbiyə etmək gərəkdir!— Başqası bu sözlərə tərəfdardır çıxırdı.

Ataların ürəyindən Alyonanı müdafiə etmək fikri keçsə də, cürət eləməz idilər...Qorxurdular ki, işi korlasınlar.

Yaşı altmışı ötmüş ikicə qadın döyüşə atıldı; bir yerli komitənin sədri, bir də mən.

— Öz qızlarınızdan soruşun!...—deyə səsləndim.-Onlar Alyonadan ayrılmaq istəyirlərmi?

— Ağlları kəsir ki, desinlər?!

Yerli komitənin sədri pensnesini düzəldərək bildirdi:

— Nə danışırırsınız! Uşaq olduğum yadımdadır... O vaxt adamlara indikindən düz qiymət verirdim. Məni aldatmaq müşkül iş idi!

Yenə də ayağa qalxdım:

— Mənim təcrübəmə inanın: otuz beş il məktəbdə işləmişəm.

— Kaş siz bağça müdirəsi olaydınız!

— Xeyr, məktəb müəllimi ilə uşaq bağçasının tərbiyəçisi müxtəlif istedad sahibidirlər.

— İstedad?

— Ədəbiyyatdakı kimi... Şair və nasir! Hər ikisi olsa da janrlar müxtəlifdir.

— Nə desəniz əlindən gəlir!...—deyə yerli komitənin sözlərimə şərik çıxdı.—

Rəqs edir, şer, mahnı oxuyur...Görün, uşaqların iştahı necədir?

Yenə də ayağa qalxdım:

— İndi ikinci gündür ki, nəvəm dilinə tikə də vurmur. İştahı kəsib.

Qadınlardan biri kinayə ilə:

— Təkcə uşaqların iştahı küssəydi, dərd yarı idi,-dedi.

Yerli komitənin sədri stuldan sıçradı:

— Bəli, uşaqlar qəşəng müəllimləri, tərbiyəçiləri sevirlər. Bu, onlarda gözəllik hissini gücləndirir.

— Təkcə uşaqlarda gücləndirsəydi, dərd yarı idi, həmin qadın təkrar etdi.

Vanya Belov çılğınlığı ilə səsləndim:

— Ehtiyat eləməyin ondan!

Evə qayıdarkən analardan biri mənə deyirdi:

— Sizin üçün bu cür danışmaq asandır. Oğlunuz arvadı ilə birlikdə çox uzaqlarda qazıntı işləri aparır...

Alyona uşaq bağçasında qaldı.

İki gündən sonra gündüz qəfildən mənə zəng vurub dedi:

— Narahat olmayın, Vera Matveyevna... Amma tez bura gəlin!

— Nə olub?

— Bizim həkimi konfransa çağırıblar. Yelizaveta qızdırmışdı. Ona dərman verdim... Gərək biləydim! Bilməliydim... Məni nahaq yerə müdafiə elədiniz, Vera Matveyevna! “Təcili yardım” çağırmışam. Narahat olmayın Bağışlayın məni! Narahat olmayın...

Hər kəsin həyatında elə günlər və saatlar olur ki, dünənki bədbəxtliklər ona xırda əhvalat kimi görünür.

Nəvəmi dərhal xəstəxanaya apardılar. Mən də onunla birlikdə getdim. Maşın şütüyüdü: qırmızı işığa məhəl də qoymurdu. .

Xəstəxana vaxtilə Volodyanın oxuduğu, mənimsə ədəbiyyat və rus dili dərsi dediyim məktəbin yaxınlığında idi. Biz çoxdan, hələ müharibədən qabaq həmin rayondan şəhərin başqa tərəfinə köçmüşdük. Amma həyat ağır anda məni sanki yenidən ora qaytarmışdı.

“Niyə?—fikirləşirdim.—Nə qərribə təsadüfdür... Bəyəm şəhərdə xəstəxana azdır!”
Təsadüflər... Həyatda hər addımbaşı təsadüflə rastlaşırıq. Amma yalnız sevinc və ya bədbəxtliklə əlaqədar olanları yadımızda qalır.

Ədəbiyyat dərslərində uşaqlar yaralanmış Andrey Bolkonski ilə Anton Kuraginın yanaşı qoyulmuş cərrahiyyə stollarına düşdüklərinə çox vaxt təəccüblənirdilər. İzah edib deyirdim: həyat bizə elə təsadüfi və gözlənilməz hadisələr bəxş edir ki, hətta coşğun fantaziya belə bir şey doğura bilməz. Dediklərimi sübut etmək üçün öz həyatımdan da misallar gətirirdim.

«Budur, yenə də təsadüf!—fikirləşirdim.—Yenə də cərrahiyyə stolu...»

Ağ xalətli qadınlar və kişilər indiyədək belə şeylərə alışsalar da, həyəcanlanır, tələsirdilər. Görürdüm ki, macal tapmayacaqlarından, kecikəcəklərindən qorxurdular. Bu cür səslər eşidirdim: «Dərhal stola! Boğazı şişib..Dərhal stola!»

Xəstəxanaya gedərkən yolda Yelizaveta ağlamırdı, qışqırmırdı. Zorla nəfəs alırdı. Nə qədər arzulamışdım ki, onun bütün dərd-bəlası mənə gəlsin! Amma hər kəsin öz dərdi olur... Alyona istəyirdi ki, uşaqlar ağlamağı bacarsınlar...Öz ağrılarından yox, başqalarının ağrılarından! Əlbəttə..... İnsanda başqalarının əzabına şərik çıxmaq duyusu olmalıdır, özü isə əzab görməlidir. Xüsusilə ömrünün başlanğıcında, hələ kifayət qədər fərəhli günlər görmədiyi dövrdə.

Bir dəfə eşitmişdim: «Özün əzab çəkməsən, başqalarının əzabını duymazsan!»
Amma bu fikirlə razılaşmırdım. Başqalarının əzab-əziyyətinə şərik çıxmaq üçün şəxsən əzab çəkməyin vacib deyil. «Qoy mənim nəvəm heç vaxt əzab görməsin!»

Amma qoruya bilməmişdim.

Məni cərrahiyyə otağının yerləşdiyi üçüncü mərtəbəyə buraxdılar.. Nəvəmi ora aparmışdılar... Heç kəs mənə məhəl qoymurdu.

Cərrahiyyə otağının qapısı üstündəki dairəvi saat üçə yeddi dəqiqə işlədiyini göstərirdi.

Dəhlizdəki kiçik stolun arxasında növbətçi əyləşmişdi. Lap cavan idi. Saçı təzə dəblə burulmuşdu, qulaqlarına sırğa taxmışdı. Elə bil nəvəmə heç nə olmamışdı!

Məni hamıdan əvvəl görüb soruşdu:

— Kimin yanına gəlmisiniz?

— Nəvəmlə gəlmişəm...

Baxışından görünürdü ki, mənə yazığı gəlir. Dedi:

— Bəxtiniz gətirib... Bu gün növbətçi Belovdur. Ümumiyyətlə, şöbə müdiridir. Amma bu gün növbətçidir. Bizdə cərrahların hamısı bacarıqlıdır, amma İvan Sergeyeviç...

— Vanya Belov?

— Tanıyırsınız?

Bu an cərrahiyyə otağından ağ xalətli cavan çıxdı. Tənzif örtük ağzından qara saqqalına sürüşmüşdü. Qışqırdı:

— Maşa! Tez ol!.. Tez ol!..

Tibb bacısı yerindən qopub qaçdı. Sallama sırğaları yanaqlarına toxunurdu.

«Atasının adı Sergey idi? Əlbəttə... Sergey!..yadımdadır...»

Maşa cərrahiyyə otağından çıxdı. Telefona tərəf atılaraq nömrə yığmağa başladı.

— Nə olub? Orada nə olub?..—deyə soruşdum.

Maşa telefon dəstəyinə qışqırdı:

— Anna İvanovnaya deyin cərrahiyyə otağına gəlsin! Elə bu saat!

— Bəs Belov oradadır? Belov... oradadır?—deyə soruşurdum.

— Oradadır... Bəlkə sizə valeryanka verim?

— Neçə yaşı var?

— Zənnimcə, otuz beş.

Menzurkanı mənə uzatdı.

— Qonşuluqda yaşayır? hə?

— Lap yaxınlıqda. İçin...

— Əlbəttə.. Keçmiş məktəbimizdən bir az aralı.

— Nahar eləməyə evə gedir. Deməli, onu tanıyırsınız?

— Tanıyıram...

Qorxulu, hətta çıxış yolu olmayan anlarda insan yaşayır. Nəvəmin taleyi şüurumda qəflətən Vanya Belovun obrazı ilə birləşdi. Mən xilas yolunu bu birləşmədə görmək istəyirdim... Gördüm də.

Nə üçün bu cür fikirləşdiyimi hələ başa düşməsəm də, düşündüm: «Nə yaxşı ki, məhz o...»

Dəhlizin qurtaracağında bir qadın göründü. Dolubədənli, yaşlı qadın. Qaç-qaç gəlirdi.

Maşa rahat nəfəs alıb pıçıldadı:

— Anna İvanovnadır. Onu çağırırdı... Şükür allaha!- Cibindən güzgü çıxartdı.— Gör nə kökdəyəm!—Yanaqlarına pudra vurdu.

Dairəvi saatda üçə yeddi dəqiqə işləyirdi.

* * *

Vanya... Vanya Belov... Bəs indi niyə məhz o, gerek idi? Əvvəllər ehtiyat elədiyim, Volodyadan zorla ayırdığım Vanya.. Vaxtilə başqa məktəbə qaçmışdım ki, onun cəsurluğundan, cömərdliyindən yaxa qurtaram. İndi bütün ümidimi bağladığım keyfiyyətlərindən.

Dərdə-qəmə batdığım bir zamanda Vanyanın hərəkətlərinin əsl mənası mənə aydın oldu. Hamısı yadımda idi... Nəvəmə danışa bilmədiyim ən böyük nalayiq hərəkəti də.

— Bəri bax! Nə səbəbə mənim iki nənəm var, amma bir babam?—deyə Yelizaveta məndən soruşmuşdu.

Özümü itirərək cavabında demişdim:

— İkinci baban... heç vaxt olmayıb.

Fikrə gedib otaqları dolaşmış, sonra yenə də sual vermişdi:

— Bəri bax! Bəs onda atam necə əmələ gəlib?

Əslində babası vardı. Vaxtilə mənim ərim, Volodyanın atası. Adı Gennadi idi. Gena... Əvvəlcə zootexnik olmu onra pedaqoji institutda oxumuşdu. Biz orada tanış olmuşduq.

Onun öz sənəti üzrə işinə «dördayaqlı əyləncələr» vermişdim. Uşaqlıqdan bu sənətə vurulmuşdu. Hey sənəti haqqında fikirləşir, onun barəsində danışdı. İki məhəbbətdən yalnız birini seçməsinə tələb etmirdim. Amma sadə və adi işlərin yanında öz sənətimin əzəmətinə və gözəlliyinə hər vasitə ilə nəzərə çarpdırırdım.

İnsanı yüksəltməli olan ədəbiyyatın köməyi ilə onu daim elə bil alçaldırdım. Özüm dərk etmədən.

Zoologiya müəlliminin evin başçısı olması mənə ar gəlirdi. Buna görə də evin başçısı mən oldum.

İstəyirdim ki, Gennadi həyatda bir şeylə məşğul olsun bir şeylə maraqlansın. Sözümdən çıxmadı... Beləliklə, həyatına nur saçan qayəsi söndü. Mən darıxmağa başladım. Vaxtilə işıq saçıldığını yalnız sönəndən sonra anladım.

O zaman bilmirdim ki, dünya nəcib fanatiklər üzərində qərar tutub—onların məşguliyyətindən asılı olmayaraq. Bu cür adamları fatanizmdən məhrum etmək odun üstünə su səpmək kimi bir şeydir.

Volodya yaş yarımliq olanda Gennadidən boşandım. Gennadi dünyanın o başına getdi—Uzaq Şərqi. Ayrılkən xahiş elədim ki, oğlumuzu narahat etməməkdən ötrü məktub-zad, yazmasın. Yenə də dərhal razılaşdı.

On üç ildən sonra xəbər tutdum ki, heyvandarlıq sovxozunda işləyərək görkəmli alim olmuşdur. «Dördayaqlı əyləncələr» onun iki ayağı üstündə möhkəm qərar tutmasına kömək etmişdi: elmlər doktoru, institut direktoru olmuşdu.

“Gennadinin bəxti onda gətirib ki, məndən ayrılıb!”. Yəqin ki, bu cür fikirləşməklə vicdanım qarşısında təmizə çıxmaq, peşmançılıqdan yaxa qurtarmaq istəyirdim.

Amma Volodyanı bu cür atadan məhrum edə bilməzdim!

Bir dəfə Gennadinin Moskvaya, elmi konfransa gəldiyini bilib onu öz oğlu ilə görüşdürdüm.

Vanya Belov bizə o qədər də tez-tez gəlmirdi. Amma indi iş, əlbəttə, elə gətirmişdi ki, Vanya orada olmuşdu və kitabda yazıldığı kimi, “danışıqlarda iştirak etmişdi”

Evə gec, görüş qurtarandan sonra qayıtdım. Gennadi ilə Vanya getmişdilər.

Volodya özünü itirmişdi—təqsirkar adam kimi. Sadiq sevən ər başqa bir gözəl qadın görüb ona vurulanda təqribən bu cür görkəm alır.

Məlum oldu ki, Gennadi Moskvaya çox az-az gəlir, bütün həyatı mehrini saldığı uzaq diyarla bağlıdır. Razılaşıb möhkəm qərara gəlmişdilər ki, qış tətili günlərində Volodya atasının yanına gedəcək. Sonra da yay tətildə.

Planı bəyəndim. Amma Volodya atasının yanına getmədi... Bu fikirdən onu Vanya Belov daşındırdı. Aralarında möhkəm dostluq olmasa da Vanya oğluna sehrli təsir göstərirdi. Qorxduğum elə bu idi.

Vanyadan soruşdum:

— Niyə belə elədin? Atasının gözü yolda qalıb... —Ağıl dəryasıdır!—deyə Vanya qaşqabağını töküüb cavab verdi.

— Lap yaxşı.

— Necə deyim... Qoy özü gəlsin. Əgər istəsə...

Belə güman edirdim ki, Vanya cinayət törədib. Valodyanı dilə tuturdum... Amma razılıq vermirdi. Hər dəfə tətillər günləri başlananda bir səbəb tapır, mənim yanımda qalırdı.

O zaman Vanya demişdi: «Ağıl dəryasıdır».

İyirmi ildən çox keçmişdi. Qəflətən başa düşdüm ki, o, bu işi mənim xətrimə tutub. İstəməyib ki, bir kəs şərik çıxsın, qəlbinə yol tapsın, sonra isə... Məndən ayıraraq öz yanına aparsın.

Hər halda Volodyanın öz atası ilə məndən və evimizdən uzaqda görüşməsi ürəyincə deyildi.

— Deyin görüm, sifətində çilləri var?—deyə tibb bacısı Maşadan soruşdum.

— Bir neçə gün əvvəl dedi: «Mənim sifətimə baxsanız, o saat bilərsiniz: bahar gəlib!»

— Sizdən yenə də... valeryanka xahiş edə bilərəmmi?

— Bu saat...—Amma xahiş edirəm, əyləşin. Yoxsa dəhlizdə nə qədər var-gəl eləmək olar?!

Dairəvi saatda üçə yeddi dəqiqə işləyirdi.

* * *

Həmin cavan həkim cərrahiyyə otağından çıxdı. Tənzif örtük yenə də sürüşüb qara saqqalına düşmüşdü.

— Maşa! Bütün briqadanı... Bütün briqadanı!—deyə qışqırdı. Və dərhal içəri girdi.

— Hansı briqadanı? —deyə soruşdum.

Maşa nömrəni yığmağa başladı.

— Hansı briqadanı?

O dəstəyi aparata çırpdı:

— Danışır. Mırt vurmağa vaxt tapıblar!

— Hansı briqadanı?..

Dəhliz boyunca tələsik yeriyirdi. Hündürdaban ayaqqabıları mane olurdu. Ayaqqabılarını çıxartdı və elə qaçmağa başladı.

Sonra oradan, qızın qaçdığı tərəfdən üç kişi göründü. Hamısı xalatl idi, başına ağ papaq qoymuşdu. Maşanı ötüb cərrahiyyə otağına atıldılar.

Maşa dayandı, ayaqqabılarını götürdü. Öz stoluna yaxınlaşdı. Yalnız bundan sonra geydi.

— Hansı briqadadır?—deyə soruşdum.

— Heç... Narahat olmayın. Tələbələr bizdə praktika keçirlər. Nadir operasiyadır. Onlara göstərmək istəyir. Hər şey lap yaxşı olacaq. İvan Serkeyeviç oradadırsa... Güzgüsünü çıxardı.

— Başa düşürəm. Bir halda ki, Vanya Belov...

Mən onunla əlaqədar ən xoş hadisələri yadıma salmalı idim. Ümidim buna qalmışdı, çıxış yolum bunda idi. Və mən yadıma salırdım.

Bir dəfə, Volodya və Vanya hələ altıncı sinifdə oxuyanda «rayon» imlası təyin edilmişdi. Bizim rayondakı o yaşlı uşaqların savad dərəcəsini bir də yoxlamaq qərarına gəlmişdilər. İmla həddindən artıq çətin idi. Yer üzündə tamam-kamal

savadlı adam olmadığına görə hətta mən bu imlanı elə yazı bilməzdim ki, bir dənə də səhv tapılmasın.

Bəs Senya Qolubkin özünə nə çarə qılaydı? Başını itirmişdi. Həmin imladan iki alsaydı, sinifdə təkrar saxlanacaqdı.

Vanya o zaman Qolubkinin psixologiyasının dərin sirlərinə bələd deyildi, ona yazığı gəlirdi. Senya uşaqlıq illərindən hamının bildiyi məşhur dörd misralıq şerlərin dolanbaclarında azıb özünü itirəndə Vanya əzab çəkirdi. Bu əzabı duyurdum... Onun Senyaya astadan dediklərinə qulaq asmamaq mümkün olanda özümü eşitməzliyə vururdum.

Dərstdən sonra isə dəhlizdə uzundraz Qolubkin alçaqboy Vanyanı sıxışdırırdı—sən demə, kifayət qədər dəqiq və aydın pıçıldamırmış: «Özün öyrənmisən! Özün hər şeyi bilirsən!..»

Buna da gizlicə göz qoyurdum.

Yazıdan sonra Senka dəhlizdə ora-bura qaçır, öz sinif yoldaşlarından soruşurdu:

— «Müəllimlər otağı» bir yerdə yazılır, ya ayrı?

Cavab verirdilər:

— Ayrı.

— Hə, bir səhv var!—deyərk barmağını qatlayırdı. Bəs sən özün necə yazmısan? Düz yazmısan?

Düz yazıldığına eşidəndə Senka donquldanırdı.

— Əl-bət-tə... Özün yazırsan!

Başqalarının müvəffəqiyyətlərini dərd eləyib ürəyinə salırdı. Senkaya elə gəlirdi ki, adamların bütün uğurları onun hesabına qazanılır. Mən insanın bir çox zəif və eybəcər cəhətlərinin səbəbini paxıllıqda görürdüm—paxıllıq da elə bil Senkanın alınına yazılmışdı.

Be-elə... Bu da bir səhv!—deyə səslənir və o biri barmağını elə görkəmlə qatlayırdı ki, guya bu səhvi buraxmasında da hamı təqsirkar idi.

Volodya heç vaxt öz yoldaşlarının sirrini mənə açmazdı, amma bu səhnələri ayırı-ayrı adamların simasında nümayiş etdirərdi. Mənə elə gəlirdi ki, onları öz gözlərimlə görürəm.

«Rayon» imlasından sonra Senkanın iki əlinin barmaqları çatmamışdı. On iki səhv saymışdı. Vergüllərdən, tirelərdən başqa...

Tənəffüs zamanı Vanya Belov mənə yaxınlaşdı:

— Vera Matveyevna, necə olacaq, indi Qolubkin ikinci il sinifdə qalacaq?

— Bilmirəm. Hələ yoxlamamışam.

Yadımdadır, həmin gün iki dərsim vardı. Müəllimlər otağında dəftərləri yoxlamağa başlayanda məlum oldu ki, bağlamadan altı iş yoxa çıxıb. Onların arasında Senya Qolubkinin, Volodyanın və Vanyanın yazıları, da vardı.

Böyük tənəffüsdə boş sinif otağında direktorla birlikdə Qolubkinin vicdanına yol tapmağa cəhd göstərdik. Amma sən demə, keçilməz yol imiş...

Məhz bu zaman, söhbətin qızgın çağında Vanya Belov pəncərədə görünüb dedi:

— Gəlmək olarmı?

Donub qaldıq. Vanya yan-yörəsinə baxdı, üçüncü mərtəbədən səkiyədək məsafəni gözəyarı ölçdü və bizə tərəf dönərək təmkinlə dedi:

— Gəldim ki, özümü ədalət məhkəməsinin əlinə verim!

Yox, inanmırdım ki, yazıları o çıxarıb. Ağına belə fikir gəlsəydi də, nəyin bahasına olursa-olsun, oğlumun dəftərinə əl vurmazdı. Çünki müəllimə oğlu idi... Senka isə məhz bu səbəbə Volodyanın yazısını çıxarmışdı!

Lakin sübut edə bilmirdim.

O zaman direktor Vanya Belovun əməllərinin sayını aparmağa başlamamışdı. Mənim mülahizəmlə razılaşa da, qeyd etdi ki, cəmərdliyin də həddi-hüdudu olmalıdır... Amma məktəbin sinfini müstəntiq otağına çevirməyə dəyməz.

Vicdanımın qarşısında təmiz olmaq üçün özümü saxlaya bilməyib Vanyaya dedim:

— Sənin bu dərəcədə ədəbsiz olmağına inana bilmirəm.

— Bəs üçüncü mərtəbənin taxtapuşu ilə getmək ədəbsizlik ,deyil?—

Pəncərədə görünməyinin səbəbini başa düşdüm: biz onun hər şeyə qadir olduğuna inanmalı idik.

Dərstdən sonra mən işləri yoxa çıxmış həmin altı nəfərə imlanı yenidən yazdırdım. Senya Qolubkin tənəffüsdə öz səhvlərini bildiyinə görə üç aldı. Və yeddinci sinfə keçdi.

Vanya Belova minnətdarlığını bildirmədi. Əksinə həmin vaxtdan bəri ona nifrət etməyə başladı. Senka səhvləri tapmaqda dadına çatanların savadlı olmalarını bağışlaya bilmədiyi kimi, onlara nəcibliyi də bağışlaya bilmirdi.

Vanya Belov bunu başa düşmüşdü...

Senka öz xilaskarına növbəti badalaq vurandan sonar mən guya sözarası Vanyaya dedim:

— Hə, necədir... heç bir xeyirxah iş cəzasız qalmır.

İstəmədim ki, mənə çox sadələvh adam saysın, pəncərədəki etirafına inandığımı güman eləsin.

Vanya büzüşdü. Onu ifşa etdiyimə görə yox. Xeyirxahlığın cəzalandırılması haqqındakı sözlərimə görə.

— Dünyada çox şeylər olur!—dedi.—Buna görə də heç kəsə inanmıyaq?

İndi, Vanya Belova inanmalı olduğum zaman həmin söhbət yadıma düşdü. Bəs, görəsən, niyə əvvəllər ona heç bir əhəmiyyət verməmişdim?...

* * *

Yadımdadır, Vanya Belovun gücünü lazımı məcraya yönəltməkdən ötrü yeddinci sinifdə onu divar qəzetinin redaktoru təyin etdim.

Vanya işə qəzetin sütunlarında «Müəllimlər bizim haqda nə fikirdədirlər?» anketi açmaqdan başladı.

Mən yazdım ki, hamısını (qırx üçünü də!) sevirəm, narazı qalmağımın, tələbkarlığımın da səbəbi budur, hamısına səadət arzulayıram. Sonrakı anket başqa cür adlanırdı: «Biz müəllimlər haqqında nə fikirdəyik?»

Bu nömrədə Vanya mənimlə mübahisə edirdi: “Zənnimcə dünyada ucdantutma hamını sevmək olmaz. Bizim kimi müxtəlif adamları. Məsələn, mən Senka Qolubkini sevə bilmərəm!”

Elə belə də yazmışdı. Senkadan qorxmamışdı. Mənsə Qolubkindən ehtiyat eləyirdim...

* * *

Tibb bacısı Maşa soruşdu:

— Nəvənizin neçə yaşı var?

— Altı yarım.

— Payızda məktəbə gedəcəkdi?

«Gedəcəkdi niyə? Məktəbə gedəcək...—deyə fikirləşirdim—Vanya Belov onu xilas edəcək! İndi.. əməllərini tamam-kamal başa düşdüyüm bir zaman... Büsbütün inandığım bir gün... Nəvəmi hökmən xilas edəcək!»

Dairəvi saatda üçə yeddi dəqiqə işləyirdi.

Bir dəfə nəvəmə demişdim: «Ancaq özünü fikirləşirdi. Bir də öz dəcəlliklərini...» Amma düz deməmişdim. O, başqalarının dərdinə daha çox qalırdı, nəinki başqaları onun dərdinə.

Lakin Vanya üçün bunun əhəmiyyəti yox idi: özünün xilaskarlıq ekspedisiyalarını keçirərkən heç vaxt haqq ödəmirdi, başqalarından da heç nə ummurdu.

İndi fikri-zikri nəvəmin yanında idi. Onu xilas edirdi. Sanki zarafatla misal gətirərdi: «Biz cəsurların çılğınlığı şərəfinə mahnı qoşuruq». Amma heç vaxt çılğınlıq eləməzdi. Bunu nədənsə ancaq xəstəxanada düşdüm.

Bizi kimin xilas edə biləcəyini yəqin etməyimi etməyimizdən məgər hökmən faciə baş verməlidir?

Böyük fəlakət qarşısında mən tövbə etmək, günahlarımı yumaq istəyirdim.

Müdrük Montenin sözləri yadımda idi. Özünün gözləri haqqında demişdi:
«Dünyada elə göz yoxdur ki, mənə öz gözlərim kimi diqqətlə baxsın».

Həmin gün mənim gözlərim də çox diqqətlə baxırdı və məndən narazı idi.

* * *

Keçmiş ərim Gennadinin elmlər doktoru, görkəmli alim olduğundan xəbər tutandan sonra ağıma gəldi ki, öz qabiliyyətini əvvəllər məndən gizlədirmiş. Əslində isə mən özüm onun qabiliyyətini və xarakterini onun özündən gizlədirdim. İstəyirdim ki, yalnız mənim baxışlarım, mənim əqidəm Gennadi üçün kompas olsun.

Lakin biri üçün düz göstərən həyat kompası başqalarını yoldan azdırı bilər... İstəyirdim ki, mənim ərim_ mənim gözlərimlə baxsın, mənim arzularımla yaşasın. Sevənlərə bu cür münasibət bəsləmək qorxulu işdir: onlar bəlkə də tabe olurlar, amma özlərinin mənliyini həmişəlik itirərlər.

Bəzən oğlumla da bu cür davranırdım: onun üçün dost seçirdim, Vanya Belovdan ayırırdım... Məni sevirdi, o da mənə tabe olurdu. Sonralar, görünür, boğaza yığılmışdı onun «fikrinə şərik çıxan» Klavaya evlənmişdi.

Bəzən insan özünə inanmaq üçün istəyir ki, başqaları ona pərəstiş etsinlər... Oğlum hələ məktəbdə oxuyarkən palçıqlı saxsı parçaları ilə əlləşəndə və hər zibildə «qədim mədəniyyət»in əlamətlərini görəndə çoxları gülüb onu ələ salırdı. Vanya Belov isə heyran qaldığını bildirirdi.

Bəs niyə onları bir-birindən ayırırdım?

Vanyanın öz xarakteri vardı. Məğrur xarakteri... min illər mən özüm də bilmədən çalışırdım ki, şagirdlərimin qırx üç xarakterinin hamısını ümumi məxrəcə gətirəm. Bu məxrəc mən özüm idim.

Şagirdlərimin taleyi haqqında hər şeyi bilmək istəyirdim: atası, anası kimdir, necə dolanırlar, dərslə hazırlayırlar... Amma məlum olmuşdu ki, xarakteri başa düşmək taleyi başa düşməkdən qat-qat çətindir. Mən xarakteri başa düşmək istəmirdim.

Çalışırdım ki, şagirdlərim hər şeyi itaətlə məndən öyrənsinlər. Vanya isə özü öyrədə bilərdi, hər halda mənim dərşimi verə bilərdi.

Tibb bacısı Maşa mənə dedi:

— Gedim, cərrahiyyə otağına baş çəkim.

O, yenə də güzgüsünü çıxardı, saçını düzəldib getdi. Qayıdıb bildirdi:

— Pis deyil... İvan Sergeyeviç gülümsünür. Hər şey yaxşı olacaq!

Bu sözləri deyib valeryanka damcılamağa başladı. Əlimi uzatdım. Amma valeryankanı özü içdi. Fikirləşdim: “Onun gülümsündüyünü necə görə bilərdi? Doğrudan da, necə görə bilərdi? Axı, cərrahın üzündə tənəzf var. Necə görüb...Eybi yoxdur, nəvəmin yanında Vanya Belov dayanıb! Deməli, hər şey doğrudan da yaxşı olacaq... Əminəm. Əgər Vanya Belov...”

* * *

Əvvəllər üstümə olmazın fəvqəladə hadisələr yağdırardı. Dəhşətlə fikirləşirdim: «Hamı ona tay olsa başıma nələr gələcək?» Amma haç kəs ona tay ola bilməzdi: bunun üçün Vanya xarakteri gərək idi.

Arxeoloq oğlum həmişə inandırmağa çalışırdı ki, keçmişin bu günə və gələcəyə təsiri olduqca güclüdür.

Fikirləşirdim: “Həmin keçmişdən, Senya Qolubkini xilas etmək naminə üçüncü mərtəbənin taxtapuşu ilə yeriyyə bilən Vanyadan cərrah yaranıb. Axı, cərrahlar da

ehtiyacı olanlara kömək etməlidirlər—ləyaqət və keyfiyyətlərindən asılı olmayaraq hamıya: Qolubkinlərə də, mənim nəvəmə də”

Məni cavan vaxtımdan tanıyanların bəziləri sonralar görüşərkən deyirdilər:

— Həyat sənin qol-qanadını sındırdı... Sındırdı!

Əslində isə həyat mənə sübut etdi ki, insanı əzmək olmaz. Hər kəs xeyirxah işləri özü bildiyi qaydada görməlidir. Beşinci sıradakı üçüncü adam üçüncü sıradakı beşinciyə oxşamamalıdır... Ümumiyyətlə, müəllim kimi mən “sıraları” yox, yanaşı və ya aralı dayanan adamları görməliyəm. Xarakterlərin fərqi onların az qala uyuşmaması kimi baxmaq olmaz.

Bu cür təcrübə qazanmaq, təəssüf ki, qurbanlar bahasına başa gəlirdi—amma mən gərək qurban verməyəydim. Cərrah kimi müəllimin də səhv etməyə ixtiyarı yoxdur. Mənəvi xəstəlik fiziki ölümlə nəticələnməsə də.

Məndən soruşdular: «Bəs sənin keçmiş tələbkarlığın barışmazlığın harada qalıb?» Barışmazlığım... Barışmıramsa, deməli, sülh yaranmır. Dostlara ünsiyyətdə bu cür silah işlətmək nəyə gərəkdir? Ümumiyyətlə, elə şeylər var ki, adi günlərdə işlədilər bilməz—cərrah bıçağı kimi. Kəlamları yadda saxlanmağa layiq olanlardan biri demişdir «İldə bir dəfə qəzəblənən adamın qəzəbindən sarsılıram».

Zənnimcə, barışmazlıq haqqında da eyni sözləri demək mümkündür.

Fikirləşirdim: «Yaxşı olardı ki, bütün bu həqiqətləri indi, altmış üç yaşım tamam olanda yox, heç olmazsa, otuz doqquz yaşında, Vanya Belovdan uzaq qaçanda biləydim. O, zaman müvafiq surətdə otuz doqquz yaşım vardı». Bu uyğunluq (yənə də uyğunluq!) həmişə Volodyanı əyləndirirdi.

— Ana can, indi neçə yaşın var?—deyə soruşurdu. Sanki yeri gəlmişkən hesablayırdı.—Belə... Təqvimdə «əlaçı ildir»: əlli beşinci il. Anacan, deməli, iki dənə beş almısan.

Bu il də zarafatla yadıma salmışdı ki, təqvimdəki 63 rəqəmi mənim altmış üçüncü baharıma uyğun gəlir. Adət etdiyim bu zarafatlara gülürdüm. Amma iyirmi əvvəl olduğu kimi sevinclə yox.

Vanya dəyişməmişdi—ona görə də inanırdım ki, nəvəm payızda məktəbə gedəcək. Möhkəm inanırdım.

Fikirləşirdim: «Bugünkü təsadüf məhz buna görə lazımmış. Ona görə ki, özünə deyə biləm: axır ki, hər şeyi başa düşdüm. Əlbəttə, elə indi yox... sonra deyim. İndi isə ona sadəcə olaraq, təşəkkür edəcəyəm, dərin minnətdarlığımı bildirəcəyəm...»

— İvan Sergeyeviç!—deyə Maşa səsləndi, yerindən, cərrahiyyə otağından çıxan irigövdəli kişiyə dı. Qaç-aqaça saçını düzəldirdi.

Cərrah ağ tənzip sargını üzündən çəkdi, alnını sildi.

Addım ata bilmirdim... Maşanın stolundan yapışib tərپənmirdim. Ayaqlarım daş kimi ağırlaşmışdı. Özü mənə yaxınlaşdı.

— Sizin çariça dirildi.

İstədim soruşam: «Bəyəm ölmüşdü?» Amma soruşmadım.

— Atasının adı ilə çağıranda Petrovna deyirsiniz?

Cavab verə bilmirdim. Hönkürdüm. Üsulluca başımı sığalladı: g'alladı:

— Toyuna çağıracaqsınız?

— Çox sağ olun, doktor.

Yenə də yuxarıdan aşağı başımı sığalladı. Uzun, möhkəm barmaqları vardı. Alnından yanaqlarına, çil-çil burnuna tər axırdı.

Maşadan hər şeyi soruşmuşdum. Hər şeyi... Amma həkimin boyu haqqında sual verməyi unutmuşdum. Axı, Vanya bəstəboy idi...

İvan Sergeyeviç xahiş etdi ki, Yelizaveta ilə dərhal görüşməyi «təkid eləməyim».

— O, sizi sabah qəbul edəcək,—deyə söz verdi.—Ya da birisi gün. İndi ona dinib-danışmaq olmaz.

Cərrahiyyə otağının qapısı üstündəki dairəvi saatda üçə yeddi dəqiqə işləyirdi.

Axır ki, başa düşdüm: saat işləmir.

Tibb bacısı Maşa məni dəhlizin axırınadək ötürdü.

— Bəxtiniz onda gətirdi ki, Belov işdə idi. Çox az-az növbətçi olur. Nadir operasiya idi. Əlbəttə, çətin deyildi. Amma allergiya şoku əmələ gəlmişdi.

— Bu... nədir?

— İndi boynuma alıram ki, vəziyyət ağır idi.

Hey mənə tərəf əyilir, çiyinlərimi qucaqlayırdı. Sallama sırğaları azacıq cingildəyirdi.

Səhərdək uşağa baxaram,—Dəhlizin başına çatdıq. Operasiyadan əvvəl İvan Sergeyeviç onun halının necə olduğunu bilmək üçün soruşdu: «De görüm, adın nədir?» Qız da cavabında dedi: «Yelizaveta».

— Elə belə də çağırın,—deyə xahiş etdim,—Yoxsa cavab verməyəcək... Deməli, qaçanlar praktikant eyildilər?

Cavab vermədi.

Aşağı enməyə başladım.

Fikirləşirdim: «Həyatda çox adam görmüşəm. Amma ikisini ömrüm boyu unutmuyacam: İvan Serkeyeviç, Maşanı...Bir də də Vanya Belovu. O da yanımda dayanmışdı. Amma atasının adı Andrey idi... Bəli, Sergey yox, Andrey. Necə olub ki, yadımdan çıxıb? Mehriban, utancaq adam idi. Hey xahiş edirdi ki, paltomu çıxarım. Amma mən deyirdim ki, bircə dəqiqəliyə gəlmişəm. Vanyanın anası da mehriban və utancaq idi. Ərinə tənəli nəzər salır, deyirdi: «Andryuşa niyə təklif eləmirsən ki, paltosunu çıxarsın?» Bunu eşidən kimi yenə də paltomu soyunmağı xahiş edirdi.

* * *

Küçəyə çıxanda Alyonanı gördüm. Xəstəxananın yanında uzun skamyada əyləşmişdi.

Zəhlətökən çiskin yağış yağırdı.

— Hə, necədir?! Vera Matveyevna...

Özümü saxlaya bilmədim. Yenə də hönkürdüm. Yanaqlarıma axan göz yaşlarını və yağış damcılarını silirdi. Yaylıqla yox, isti, yumşaq barmaqları ilə. Yəqin ki, öz körpələr bu cür təskinlik verirdi.

Ağlaya-ağlaya deyirdim:

— Özünə gəldi... Gözlərini açdı... Bəxtimiz gətirdi. Növbətçi Belov idi! Dedi ki, toyuna gələcək. Bəs siz... niyə küçədəsiniz?

— Hey girib-çıxırdım. Bir yerdə qərar tuta bilmirdim. Təqsirkar mənəm, Vera Matveyevna!

— Bu sözləri uşaq bağçasında deməyi ağılınıza da gətirməyin!—deyə özümdən çıxdım. Daha ağlamadım.—Siz müəllim olmalısınız, peyğəmbər yox. Mən özüm xəbərdar etməli idim.

Ehtiyatla, amma inadla etiraz etdi:

— Xəbərdarlıq eləmişdiniz.

— Həkimə demişdim... Sizə yox!

— Mən də həkimdən soruşmalı idim. Uşaqların hamısı barəsində hər şeyi bilməliyəm!

— Bundan sonra öyrənərsiniz. Təcrübə qurban tələb edir. İnanın mənə.

— Belə qurban yox!

— Harada yıxılacağımızı bilsəydik... ora saman döşəyərdik. Qədim həqiqətdir.

Bu gün yadıma düşdü...

Yox, mən Alyonaya öz acı təcrübəmə əsasən dərs vermək fikrində deyildim. Sadəcə olaraq bu təcrübə ilə onu sakitləşdirmək istəyirdim. Ərim haqda, Volodya haqda, Vanya Belov haqda danışmağa başladım.

Kişilər dönüb bizə baxırdılar. Səsimi alçaltdım. Amma onlar yenə də çevrilib baxırdılar.

Evə qayıdıb Volodya ilə Klavaya məktub yazdım. Teleqram vurmadım. Elə məktubda da hər şeyi təmkinlə bildirdim, hamımızın başının üstünü alan ölüm təhlükəsindən bir kəlmə də yazmadım. Çoxdan belə bir qayda götürmüşdüm: özüm dözə bildiyim hadisələri başqalarına xəbər verib onları həyacandırmayım... Üstəlik, tufan ötüb keçmişdi.

Yelizavetanın xəstəliyi haqqında az yazmağa çalışaraq diqqətimi Vanya Belov üzərində cəmləşdirdim.

Oğluma yazırdım: «Bəli, mən haqlı deyildim. Bəs necə oldu ki, sən onu yaddan çıxardın? Biz şəhərin başqa tərəfinə köçsək də!..»

Məktuba cavab olaraq Klava təyyarə ilə uçub gəldi.

Yelizaveta xəstələndiyinə görə Volodyanın necə təlaş keçirdiyindən yerli-yataqlı danışdı. Vanya Belov haqqındakı tənələrimdən də... Klava öz təlaşından heç nə demədi, çünki mən bilirdim ki, o, həmişə olduğu kimi, Volodyanın hisslərinə şərikdir. Buna adət eləmişdim.

Müəyyən bir bəd xəbər eşidən kimi Klava dərhal gözləri ilə Volodyanı axtarırdı. Volodya başqa şəhərdə olsa da... Qabaqlar oğlumdan soruşardım: “Bəs nə vaxt kişi olacaqsan?” Klavanın zəifliyi Volodyanı onun müdafiəçisi, deməli, kişi olmağa məcbur eləmişdi.

Klava söhbətə çox vaxt bu sözlərlə başlayırdı: «Biz Valodya ilə...» Məsələn, deyəndə ki, «Volodya çox yorulub, ürəyindən cənuba getmək keçir», anlayırdım ki, onun da könlünə dincəlmək düşüb. O, ərinin iştirakı olmadan... təkbaşına yorulmağı, xəyala dalmağı və təlaş keçirməyi bacarmırdı...

İllər keçdikcə Klava azacıq axsamağa da başlamışdı. Çünki əri axsayırdı.

Bəzən mənə elə gəlirdi ki, oğlumun nəvəmdən çox istəyir. Nə qədər qərribə də olsa, bu, mənə sevindirirdi... Nəvəm, onun həyatı, gələcəyi indi mənim ömrümün əsas və bəlkə də son məqsədi idi.

Bu əsas məqsəd ölüm təhlükəsi altına düşəndə Vanya Belov dadıma çatmışdı. Təkcə ona görə yox ki, adı və familiyası cərrahın adı və familiyasına uyğun gəlmişdi, həm də ona görə ki, Vanya məhz bu cür çətin anlarda adamların dadına çatmaq üçün doğulmuşdu.

Klava xəstəliyinin və operasiyanın bəzi təfərrüatı haqqında bir az danışmağa mənə məcbur edə bildi.

Qanrılıb geri baxdı, elə bil Volodyanı axtarırdı... Amma Volodyanı görməyib başını çiyinə qoydu, hönkür-hönkür ağladı...

— Nələr ola bilərdi? Nələr ola bilərdi?

Xahiş etdim:

— Olub-keçənləri Volodyaya xəbər vermək lazım deyil...Yoxsa o da uçub gələr!

Söz verdi və xəstəxanaya cumdu.

Mənsə onun Volodyadan gətirdiyi məktubu açıb oxumağa başladım.

Məktub uzun idi. Yelizavetadan nigaran olduğunu bildirirdi. Daha sonra yazırdı: «Ana, mən də Vanyanı xatırladım. Hər şey yadıma düşdü! Sənin bilmədiklərin də. Vanya məndən xahiş edirdi ki, sirtin üstünü heç kəsə açmayım. Amma iyirmi ildən də çox ötüb... Hadisənin üstündən xeyli vaxt keçdiyinə görə indi boynuma ala bilərəm. Riyaziyyat müəlliməsinin üzünə qapını mən bağlamışdım! Təsadüfən olmuşdu. Qapının arasından baxdım... Gördüm ki, güzgünün qabağında dayanıb üzgözünü düzəldir, otaqda da ondan başqa heç kəs yoxdur. And içirəm ki, əlimi qaldırıb açarı necə burduğumdan xəbərim olmadı. Görünür, riyaziyyat gözümün odunu almışdı. Sonra Vanya mənə öyüd verməyə başladı: “Sən sinif rəhbərinin oğlusan, müəllimlərin üzünə qapını bağlamağa ixtiyarın yoxdur!” İnanırdım. And içirəm ki, sonralar əzab çəkirdim. Bəlkə bu səbəbdən ona daha zəng vurmurdum. Sonra oradan başqa yerə köçdük... Qayıdan kimi hökmən axtarıb taparıq!»

Deməli, Vanya yenə də başqasının təqsirini öz üstünə götmüşdü?

Əmin idim: bu cür hərəkət etməsinə səbəb o deyildi ki, özünü qurban verməyi-peşəsinə çevirmək qərarına gəlmişdi. Senka ikinci il sinifdə qalacaqdı, mən isə (məhz mən) bütün məktəbdə rüsvay olacaqdım—o, bir cərrah kimi çox da fikirləşməməli, xilas etməli idi. Başımın bəlası saydığım oğlan.

Bəs nə üçün onda, söhbət Qolubkindən gedəndə aldanmamışdım: bilirdim ki, Vanya özünü Senkaya sipər edib. Amma bu dəfə inanmışdım... Hərçənd hamı bilirdi ki, Vanya Belov riyaziyyatçıdır, qapını İrina Qriqoryevnanın üzünə

bağlamasının ona heç bir xeyri yox idi. Əvvəlcə Volodya özünü inandırmasına imkan vermişdi. Sonra da mən. Doğrudanmı adamlar dünyada nə varsa, hamısını öz mənafeləri mövqeyindən dərk etməyə çalışırlar? Yox, yox... Vanya Belov bu fikri təkzib edir.

Oğlumun qayıtmasını gözləməyəcəm. Vyanı özüm axtarıb tapacağam. Özüm!... Volodyanın, Vyanın vaxtilə oxuduqları döngəni tanımaq olmurdu. Yeni evlər alçaq, köhnə binalara lovğa-lovğa baxırdı. Mənə elə gəlirdi ki, vaxtilə çox yaxın olduğum, on illər boyu görmədiyim ailədəyəm, burada hər şey də dəyişib: uşaqlar bəyüyüblər, nəvələr doğulub ailənin ancaq ən qoca üzvləri keçmiş xatırladırlar. Elə onlar mənə daha, əziz idilər.

Vyanın məktəblə üzbəüz, yolun o tərəfində olan evi mənə ailənin bu cür üzvü kimi göründü. Xoşbəxtlikdən, bu evi sökməmişdilər. Uşaqlar dərstdən çıxıb onun yanından keçib gedirdilər. Həmişə olduğu kimi indi də oğlanlar özlərini igid və hazırcavab kimi göstərirdilər, qızlar isə özlərini görməməzliyə vururdular.

Belovgil birinci mərtəbədə yaşayırdılar. Yaxşı yadımda qalmışdı.

Bir qız mənimlə yanaşı ümumi qapıdan keçib həmin mənzilə tərəf getdi. Sarışın saçlı qız idi, burnuna və yanaqlarına ilk baharın əlamətləri səpələnmişdi.

«Görəsən, Vyanın qızıdır?—deyə fikirləşdim.—On üç-on dörd yaşı olar. Yəqin ki, belədir».

Soruşdum:

— Sən Belova deyilsən?

— Belova?

Güldü. Bu yaşda qızlar çox güləyən olurlar... Nəyə güləcəklərini qabaqcadan bilmək çətindir.

— Belovgil buradan köçüblər. Lap çoxdan... heç yadımda qalmayıblar.

— Başqa şəhərə?—deyə tələsik soruşdum, çünki qorxurdum belə ola.

— Yox... Başqa küçəyə.—Qapını öz açarı ilə açdı.— Anam onların ünvanını yazıb. Anam indi işdədir, amma özüm baxaram. Deyəsən, qeyd dəftərində yazılıb.

Qız işgüzar idi, çox danışmırdı. Belovgilin nəyi olduğum və onları nə üçün axtardığımı barədə sorğu-suala başlamadı. Stolun üstündəki telefonun yanına qoyulmuş qeyd dəftərini dinməzəcə vəərəqlədi. Öz-özünə dedi:

— Hə... budur... Bilirdim axı!

Sonra ünvanı kağıza yazıb mənə uzatdı.

Vərəqi tələsik aldım... Qız yenə güldü. Bəlkə də təəccübləndiyinə görə.

Gözucu baxıb öyrəndim ki, Belovgil Fili rayonunda, yaşayırlar.

— Sağ ol,—dedim.—Çox sağ ol!

Mən küçəyə adi yerləşlə çıxmıdım, qaça-qaça atıldım. Ünvanı əlimdə tutmuşdum. İndi, Vanyanın Moskvada olduğunu bildirdim, harada yaşadığından xəbərim vardı—səbrim vardı, onu tez, mümkün qədər tez görməyə can atırdım.

Avtobusla, ya da metroda getmək olardı. Amma taksi tutdum. Yolda şoferə deyirdim ki, xeyli vaxt keçəndən sonra gözəl bir adamı tapmışam. Taksi şoferləri bütün günü başqalarının danışdıqları əhvalatlara qulaq asırlar—buna görə də dündəyə hər şeyə adət etmiş laqeyd adam, ya da həssas və ürəyiyumşaq olurlar. Mindiyim maşının şoferi dərhal buna bənzər əhvalatlar xatırlamağa başladı və hər hərəkəti ilə göstərirdi ki, mənim Vanya ilə mümkün qədər tez görüşməyimi çox istəyir.

Fikirləşirdim: “Əlbəttə, bu vaxt Vanya da işdə ola bilər. Hər halda qocalar evdədirlər. Əyləşib onlarla söhbət edərim... Gəlməsini gözlərim. Əgər onlar sağ-salamatdırlarsa....”

Qocalar salamat idilər.

Uzun illər boyu görmədiyimiz adamlarla görüş zamanının nə olduğunu başa düşməyə imkan verir. Hər gün görüşərkən onların sifətlərində, xarakterlərində, yerində zamanın təsiri ilə əmələ gələn dəyişiklikləri görmürük, duymuruq.

Qoca Belovlar doğrudan da, qoca idilər. İllər bellərini bükmüşdü, sifətlərini qurudub qırırdı.

Bunu görüb asılqanın yanındakı güzgüdə özümə baxdım. Onlar da məni görəndə dərhal tanımamışdılar.

Vaxtilə olduğu kimi, indi də Vanyanın atası plaşı çıxarmağımı xahiş etməyə başladı.

Vanyanın anası bildirdi:

— Qohumlarımızla bir yerdə yaşayırıq. Andryuşanın qardaşığıllə...

— Çoxdan bəri sizə dəymədiyimə görə üzr istəyirəm. Bəs Vanya necədir? Haradadır?

Onlar məni otağa apardılar.

Həmin stol ən rahat yerə qoyulmuşdu, sanki Vanya yenə də məktəbli idi. Stolun üstündə həmin fotosəkil asılmışdı. Vanya beşinci sırada üçüncü dayanmışdı. Divara bir fotosəkli də vurulmuşdu. Təkcə dərs cədvəli yox idi: axı onların oğlu böyümüşdü.

— Hə, necədir Vanya? — deyə yenə də soruşdum. Anası stola yaxınlaşdı, yeşiyi çəkib mənə kiçik bir vərəq uzatdı. Boz, kələ-kötür kağız idi.

Kağızda yazılmışdı ki, onların oğlu, İvan Andreyeviç Belov 1945-ci il aprelin 27-də Pentslau şəhəri uğrunda döyüşlərdə qəhrəmancasına həlak olmuşdur. Ömrümdə bu cür şəhər adı eşitməmişdim...